

M. 15125: 1-3.

(översättn. 4 sidor)

Jugoslavien

uppt. år 1952

Svar på LMF 85 rör. hästkött och hästslakt m.

s. 1-3.

GRAVA ALVOKO DE LA UNIVERSITATO
DE LUND, SVEDIO

Ĉe la Universitato de Lund (Svedio) profesoro de la universitata etnologia arkivo esploras la buĉadon de ĉevaloj kaj la mangadon de ĉevalviando.

La demandoj:

1. Kia estis plifrua la opinio pri ĉevalviando kiel nutraĵo kaj kia ĝi nun estas?
2. Ĉu la mortigado de ĉevalo, hundo kaj kato kaŭzis socialan malhonoron, kaj kiel tiukaze tio montriĝis?
3. Ĉu ekzistas speciala persono, kiu havas la taskon mortigi ĉevalojn, hundojn kaj katojn? Kiel li nomiĝis kaj kiel li estis akceptata?
4. Kiamaniere okazis la mortigado da tiaj bestoj?

Ĉar nenie ekzistas sufiĉa literaturo pri tiu temo kaj ĉar la esplorado ampleksos la tutan mondon, la universitato deziras uzi esperanton por tiamaniere atingi ĉiujn landojn kaj ĉiujn popolojn.

Pere de Sveda Esperanto-Federacio la universitato pro tio petas ĉiujn helpi ĉirilate kaj afable serĉi respondojn al la subaj demandoj. Ĝi esperas, ke vi ĉi-okaze sendos respondon, eĉ se vi ne sukcesos ricevi kompletajn detalojn. Ni kalkulas je tio, ke vi faros vian plejblon.

La respondoj atingu la universitaton plej malfrue la 1-an de julio 1952. La respondojn vi afable sendu en Esperanto al LA UNIVERSITATO DE LUND, La etnologia arkivo, Finngatan 8, Lund (Svedujo).

10

(52)

M. 15125.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

GRAVA ALVOKO DE LA UNIVERSITATO
DE LUND, SVEDIO

Ĉe la Universitato de Lund (Svedio) profesoro de la universitata etnologia arkivo esploras la buĉadon de ĉevaloj kaj la mangadon de ĉevalviando.

La demandoj:

1. Kia estis plifrua la opinio pri ĉevalviando kiel nutraĵo kaj kia ĝi nun estas?
2. Ĉu la mortigado de ĉevalo, hundo kaj kato kaŭzis socialan malhonoron, kaj kiel tiukaze tio montriĝis?
3. Ĉu ekzistas speciala persono, kiu havas la taskon mortigi ĉevalojn, hundojn kaj katojn? Kiel li nomiĝis kaj kiel li estis akceptata?
4. Kiamaniere okazis la mortigado da tiaj bestoj?

Ĉar nenie ekzistas sufiĉa literaturo pri tiu temo kaj ĉar la esplorado ampleksos la tutan mondon, la universitato deziras uzi esperanton por tiamaniere atingi ĉiujn landojn kaj ĉiujn popolojn.

Pere de Sveda Esperanto-Federacio la universitato pro tio petas ĉiujn helpi ĉirilate kaj afable serĉi respondojn al la subaj demandoj. Ĝi esperas, ke vi ĉi-okaze sendos respondon, eĉ se vi ne sukcesos ricevi kompletajn detalojn. Ni kalkulas je tio, ke vi faros vian plejblon.

La respondoj atingu la universitaton plej malfrue la 1-an de julio 1952. La respondojn vi afable sendu en Esperanto al LA UNIVERSITATO DE LUND, La etnologia arkivo, Finngatan 8, Lund (Svedujo).

M. 15125.

(52)

(52)

Jugoslavian

M.15125.1.

FOLKLIVSARKIVET

Al
Universitato de Lund
La etnologia arkivo
Finngatan 8.-LUND (Svedujo).

Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet
Zagreb (Jugoslavo),
16.VI.1952.

Konforme kun via alvoko, mi unue sendas al vi por via arkivo gazeteltondajon de la alvoko, presita sen iaĵajn mallongigoj en nialanda E-organo "La Suda Stelo", aprila n-ro 1952.

Nun du-tri vortoj pri la informdonanto. Kvankam etnologio ne estas mia ĉefa fakto, sed arkeologio, tamen etnologio estas unu el miaj preferataj kromokupoj.

Jen la respondoj al opaj demandoj. La materialo kolektita rilatas la teritorion de Jugoslavo.

1. Pli frue oni konsideris ĉevalviandon kiel ne bonan nutraĵon, eckiel substancon arte detruanta la funkciojn de la vivo. Do se iu nia homo, precipe vilagano diras: "Mi mangis ĉevalviandon" - tio signifas, ke li troviĝis en teturega mizero tiomomente kaj estis devigita mangi ĉevalviandon, ne havante ion pli bongustan.

Sed ĉar antaŭ- kaj dumilitaj krizoj montris, ke ĉevalviando kiel nutraĵo estas tamen manĝebla kaj bona por kelkaj nutraĵspecoj, tiu opinio iomete sangigis. Estis malfermitaj ek kelkaj (vere tre maloftaj) vendejoj de ĉevalviando ekz. en Osijek (ankoraŭ antaŭ la lasta milito) kaj en Zagreb dum la lasta mondmilito ekzistis pluraj xiandvendejoj kie ĉevalviando estis ~~manĝebla~~ acetebla. Sed ĉevalviando ne estis en konsiderinda grado vendata kiel viando mem, sed prefere kiel preparajoj: kolbasoj. Jen nacilingvaj nomoj de tiuj preparajoj: "sajalade", "kremviršle", "salama", "konjske kobasice". En Zagreb - la ĉefurbo de Popola respubliko Kroatio - ekzistas nun nungra tiaspeca vendejo. Tamen tian viandon kaj la preparajojn acetas parte nur tiuj plej subaj kaj mizeraj popoltavoloj.

2. La mortigado de ĉevalo kaj precipe de nundo kaj kato kaŭzis fakte socialan malhonoron, ĉar la menciitaj hejmaj bestoj estis kaj estas ankau nuntempe konsiderataj kiel la plej grandaj amikoj de homoj, ek, mi diru, kiel anoj de la familio. (Parenteze dirite, oni ekz. diras al ia amantino "kato mia kara" kaj ŝi ne ofendigas, sed tute kontraŭe - ŝi guas kaj kontenta pro tia flato.) En la cirkaujo de dalmata urbo Dubrovnik (Ragusa), kie mi finis gimnazion, mi rememoras plurfoje audi: "Mortos iu persono en tia hejmoen kiu oni mortigis katon!" Sed ekzistas ankau jena popola proverbo: Unuajn katidojn oni jetas en la maron! (signifo: la unua verko, proverko, ne havas ian konsiderindan valoron). Sed envere okazas ofte, ke oni unuajn katidojn oni jetas en la akvon resp. maron. Eble pro du kaŭzoj: 1) por elekti tiujn poste naskitajn kiel pli fortajn kaj 2) por eviti amasigon de katidaro. Tiuokaze oni enŝovas ilin en iu cifono, kunliginte al ĝi ion pli pezan stonon. En Norda Dalmatio (eble tia kredo ekzistas ankau alie en nia lando) oni kredas, ke estas malfelica domo forlasata de la kat(in)o. Sed malfelice okazas, ke kato forlasas la propran domon kaj enigras alian. Ecse oni ĝin forportas malproksime en alian domon, ĝi trovas vojon kaj revenas. Alie oni kredas ke nigra kato kiu transaltas antaŭ vi la vojon estas malfelicportanta. Ĉi kredo originas, lau mia opinio, el malproksimaj tempoj.

fruve por sociala malhonoro de la ago kia estas mortigado de hundo kaj kato, mi mencias la fakton, ke malfacile vi trovos en iu nia vilago homon kiu tuj volonte faros tion.

3. Por mortigado de ĉevaloj ekzistas aparta persono nomata oficiale en la lingvoj serba kaj kroata "živoder" (prononcu: javoder). Vort-vorta traduko: bestsenfeligisto. En la kroata provinco Slavonio (ne intermiksi kun Slovenio!) ekzistas ankaŭ la esprimo "strvinar" (signifo: mortajigisto, kadavrenterigisto). Sed tiun funkcion efektivigas en la urboj, kie la ĉevalviando estas vendata ankaŭ simpla buĉisto. Por hundoj kaj katoj, kiuj ce ni ne estas manĝeblaj, tiu persono kiu havas la taskon mortigi tiajn bestojn, nomigas ĝenerale "šinter" (slp. šinter) sed ekzistas ankaŭ por la sama persono jenaj nomoj: "derikuća" (elparolu: derikuca) kies laŭvorta signifo estas: hundsenfeligi- gisto, kaj (nur en Dalmatio uzata) "macakan" (laŭvorta tradu- ko: hundbuĉisto). Sed nur la esprimo "derikuća" estas vere propra al nia popolo kaj la aliaj esprimoj (šinter, macakan) havas fremdan devenon: la unua, se mi ne eraras, estas german- devena, la dua, tute certe italdevena.

Mi rimarkis, ke hundon kaj katon oni drogigas resp. morti- gas plej grandparte nur tiokaze se ĝi rabiigas, alie tiaj bestoj gisvivis la naturan morton.

Supre nomitaj personoj ne estas bone akceptataj ĉe la publiko. Pli frue Giganoj havis tiun malĉastan funkcion: ente- rigi la kadavron; nun tiop faras kutime tiu estulo kiu ne havas alian ekzistadon aŭ rimedon por vivteni sin.

4. La mortigado de tiaj bestoj estas jam nur parte priskri- bita. Resume: pri mortigado de ĉevaloj mi ne estas bone infor- mita, kaj pri aliaj nur parte. La ĉevalon oni mortigas, se mi ne eraras per bato sur ^{pkape} kape aŭ kiel aliajn bestojn. Hundon kaj katon, se oni devas mortigi ilin, oni kutime drogigas en la maron aŭ riveron. Sed kelkfoje estas uzataj ankaŭ la aliaj manieroj (pafilo).

Certe estos interesa por vi la informo ke en Italio, pre- cipe en sudaj regionoj, oni mangas katojn, kiuj estas konside- rataj kiel specialaĵo. Kaj la logantoj de nia damiata marbor- do, kiuj tion ne faras, ege riprocas al siaj najbaroj de alia flanko de Adriatika maro, des pli pro antagonismaj kaŭzoj. Dalmatoj ĉe havas italdevenan moknomon por siaj najbaroj "mangalagat" (signifas: katmanganto!). Vi estos pri tio eble pli detale informita flanke de iu itala esperantisto. Se ne tiam nepre klopodu esplori pli bone la aferon.

Nun permesu kelkajn rimarkojn. En niaj karstregionoj kaj sur nia marbordo, precipe sur la insuloj, ĉevaloj preskaŭ ne ekzistas; alin anstataŭas la aliaj pli eltenemaj bestoj: muloj (equus mulus) kaj azenoj. Pro tio, eble, mia opinio, estas inte- rese konsideri en via studo ankaŭ tiajn bestojn. Se jes, mi pretas doni detalajn informojn pri tiu demando.

Ekzistas multaj proverboj kunlige kun la cititaj tri dom- bestoj. Eble estas interese ankaŭ ilin citi en via verko, car el ili vedebias la opinio kaj sinteno de la popolo. Mi citis nur kelkajn, kiujn mi en nuna momento rememoris:

"Kiam kato promenas, la musoj festenas." (kiam mastro fori- ras, laservantoj ne sin ĝenas, ili faras kion al ili placas).

"Vivi kun iu, kiel hundo kun kato" (vivi malamike kun iu)

"Hunda vivo" (vivo mizera, konvena por besto, ne por homo).

52

Jugoslavien -3- M. 15125:3.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-

ning vid Lunds universitet

"Il cane abaja al la luna" (itala proverbo?) Signifio: 50-
janta bando ne movdas (kiu multe minacas ne estas la plej
dangera).

Estus interesaj por via verko ankaŭ la antikvaj informoj
trovigantaj de malnovgrekaj, malnovromanaj kaj aliaj aŭtoroj.
Mi rememoras ke ekz. Herodoto, priŝkribante Skitojn mencias, ke
ili oferis bovojn, sed preferis cevalojn. Kune kun la rego por-
tinta ili enterigis unun el liaj edzinoj, servistojn kaj ce-
valojn.

Mi finas esprimante mian deziron esti sciigita pri
apero de via verko, kiun mi volonte volus posedi, se ne
tiam almenaŭ presprovajon au represajon kie estas menciita
materialo pere de ĝi havigita. Estus bone se vi tian repre-
saj on sendus ankaŭ por la loka Etnologia muzeo kaj insti-
tuto.

Kun sinceraj salutoj

Marinko Givoje
(la ĉefredaktoro de
"La Juda Stelo"
& ISAE-delegito por Jugoslavio)

MARINKO GIVOJE, Vol. 19
ISAE DE JUGOSLAVIO

52

I enlighet med Edert upprop sänder jag först för Edert arkiv ett tidningsklipp av uppropet vilket utan några som helst förkortningar tryckts i vårt lands esperantoorgan LA SUDA STELO aprilnumret 1952.

Så ett par ord om upplysningsgivaren. Ehuru etnologi ej är mitt huvudfack, utan arkeologi, så är folklivsforskningen likväl ett av mina mest omtyckta hobbyämnen.

Här är svaren var för sig på frågorna. Det samlade materialet rör Jugoslaviens territorium.

1. Tidigare ansåg man hästkött vara ett dåligt födoämne, till och med ansågs det på konstlad väg förstöra livsfunktionerna. Om därför någon här, i synnerhet landsortsbor, säger "Jag fick till och med äta hästkött" - så betyder det att han befann sig i oerhörd nöd vid det tillfället och var tvungen att äta hästkött eftersom han ej hade något som smakade bättre. Men då kriserna före och efter kriget visat att hästkött likväl är ätbart som födoämne och gott till några matslag, så har denna inställning något ändrats. Man öppnade till och med några (verkligen mycket sällsynta) hästköttbutiker t.ex. i Osijek (ännu före sista kriget) och i Zagreb fanns under sista världskriget flera köttbutiker där man kunde köpa hästkött. Men hästkött såldes ej i betydande grad såsom kött i och för sig utan mera såsom produkter: korv. Här några benämningar på dessa produkter: "safalade", "kremviršle", "salama", "konjske kobasice". I Zagreb - huvudstaden i Folkrepubliken Kroatien - finns nu en butik för uteslutande sådant kött. Sådant kött och sådana produkter köpas emellertid till en del endast av de lägsta och fattigaste folkskickten.
2. Dödandet av häst och särskilt av hund och katt har faktiskt förorsakat social vanheder, ty de nämnda husdjuren har ansetts och anses även numera som människornas bästa vänner, till och med, kan man säga, som medlemmar i familjen. (Inom parentes sagt: man säger ex. till sin älskade "kära katten min" och hon blir ej sårad utan tvärtom - hon njuter och är glad åt ett sådant smicker.) I trakten av den dalmatiska staden Dubrovnik (Ragusa), där jag gick mina gymnasieår, minns jag att jag ofta hörde: Det kommer att dö en person i det hem där man dödat en katt! Men det finns också ett annat folkligt ord-språk: De första kattungarna kastar man i havet!

(betyder: det första utkastet har ingen ansevärd betydelse.) Men det händer verkligen ofta att man kastar de första kattungarna i sjön. Kanske av två orsaker: 1/för att välja ut de senare födda såsom mera motståndskraftiga och 2/ för att undvika att antalet kattungar blir för stort. I så fall lägger man in dem i en gammal trasa och binder om den med en något tyngre sten. I norra Dalmatien (kanske existerar denna tro även annorstädes i vårt land) tror man att det hus är olyckligt som lämnats av katten. Men det är sällsynt att en katt lämnar det egna huset och går till ett annat. Även om man bär den långt bort till ett annat hus, finner den genast vägen och kommer tillbaka. Annars tror man att en svart katt som hoppar över vägen framför en för olycka med sig. Denna tro härstammar enligt min åsikt från långa tider tillbaka. Som bevis för den sociala vanheder som drabbar den som dödat en hund eller en katt, kan jag nämna att det är svårt att i någon by här finna en man som meddetsamma gärna gör det.

3. För dödandet av hästar finns det en särskild person på serbiska och kroatiska officiellt kallad "živoder". Ordagrann översättning: djurskinnflåare. I den kroatiska provinsen Slavonien (ej att sammanblanda med Slovenien !) finns även uttrycket "strvinar" (betydelse: en som gör dött, kadaverbegravare). Men denna funktion fyller i städerna, där hästköttet säljes, även en vanlig slaktare. För hundar och katter, som hos oss ej är ätbara, kallas den person som har i uppgift att döda sådana djur i allmänhet "šinter" men för samma person finns även dessa namn: "derikuća", vars ordagranna betydelse är hundskinnflåare, och (endast använt i Dalmatien) "macakan" (ordagrann översättning: hundslaktare). Men endast uttrycket "derikuća" är verkligen eget för vårt folk och de andra uttrycken har främmande härkomst (šinter, macakan): det första är om jag inte misstar mig hämtat från tyskan, och det andra helt säkert från italienskan.

Jag har märkt att man dränker resp. dödar en hund eller en katt till största delen blott i de fall då de fått rabies. I annat fall får de leva till den naturliga döden.

Ovan omnämnda personer mottagas ej väl hos allmänheten. Tidigare fyllde zigenarna denna orena funktion: att begrava kadavret. Numera utföres den av sådana varelser som ej har någon annan existensmöjlighet eller annat medel till sitt uppehälle.

62

4. Dödandet av dessa djur är redan endast delvis behandlat. Sammanfattning: om dödandet av hästar är jag ej väl informerad, och om andra endast delvis. Hästen dödar man om jag ej missar mig medelst slag på huvudet eller såsom andra djur. Hunden och katten, om man måste döda dem, brukar dränkas havet eller floden. Men stundom är även andra sätt användna (skjutvapen).

En upplysning som säkert intresserar Eder är att man i Italien, i synnerhet i de sydligare delarna, äter kattor, vilka anses som specialrätter. Och de invånare i vår dalmatiska hamnstad som ej gör det, förebrår söna grannar på andra sidan Adriatiska havet desto mer som det finns antagonistiska skäl. Dalmatierna har till och med öknamn på sina grannar vilket kommer från italienskam "mangälägat" (betyder: kattätare). Om detta kommer Ni kanske att få mera detaljerade upplysningar från någon italiensk esperantist. Om inte, så bör Ni absolut försöka att utforska närmare i saken.

Tillåt mig nu några anmärkningar. I våra karstregioner och vid kusten, i synnerhet på öarna, finns det knappast alls några hästar. De ersätts av andra mera ut hålligardjur: mulor (*equus mulus*) och åsnor. Därför kunde det enligt min mening kanske också vara intressant att taga hänsyn även till dessa djur i Eder studier. Om så skulle bli fallet är jag beredd att lämna detaljerade upplysningar i denna fråga.

Det finns många ordspråk som hör samman med de tre omnämnda husdjuren. Kanske skulle det vara intressant att även citera dessa i Eder avhandling, ty i dessa återspeglas folkets inställning och åsikter. Jag citerar blott några som jag kommer ihåg för stunden: "När katten promenerar, festar mössen." (när husbonden går bort, tar tjänarna det lugnt, de gör vad som faller dem in)

"Leva med någon som hund och katt" (leva som fiende med någon)

"Hundliv" (ett eländigt liv, passande för ett djur men ej för en människa)

"Il cane abbaia alla luna" (italienskt ordspråk)
Betydelse: En skällande hund bits inte (den som hotar mycket är ej den farligaste)

Även de gamla uppgifterna man kan finna hos forngrekiska, oförnromerska och andra författare kanske vore av intresse för Eder avhandling. Jag erinrar mig ex. att Herodotos nämner vid beskrivningen av Skyterna, att de offerade oxar men helst hästar. Tillsammans med den avlidne kungen begravde de en av hans hustrur, tjänare och hästar.

M. 15125.

Jag slutar med att uttrycka min önskan om att senare få reda på utgivningen av Eder avhandling, vilken jag gärna skulle vilja äga, om ej hela så dock ett provtryck eller avtryck där det finns omnämnt något material som anskaffats genom mig. Det skulle vara bra om Ni även kunde sända ett sådant särtryck till härvarande Folklivsmuséum och institut. Med hjärtliga hälsningar

MARINKO GIVOJE